

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «МЕНЕДЖМЕНТ»

CONCEPTUAL APPROACHES TO TREATMENT OF THE CONCEPT OF THE CONCEPT OF "MANAGEMENT"

У статті обґрунтовано думку, що становлення та розвиток ринкових відносин неможливі без підготовки кваліфікованого управлінського персоналу, здатного ефективно працювати в нових ринкових умовах. Установлено, що вплив американського менеджменту на розвиток теорії і практики навчання менеджменту у світі незаперечний, оскільки він є найбільш потужною «управлінською цивілізацією». Вихідним положенням є припущення про те, що провідні концепції американського менеджменту, що склалися під впливом соціально-економічних змін, впливали на теорію і практику підготовки менеджерів, зокрема туристичної галузі, вимоги до професійної компетентності й особистих якостей менеджерів.

Доведено, що «менеджмент» – це вид професійної діяльності та практики управління. Менеджмент як галузь знань розвивається шляхом зміни і частково комплементарного співіснування різних підходів, концепцій управління. Тому під час розгляду менеджменту як науки ми будемо вживати термін «концепції менеджменту» або управління. Отже, змістовне наповнення поняття «менеджмент» залежить від того, на позиції якого підходу чи концепції ми стаємо.

Ключові слова: менеджмент, концепції менеджменту, ринкові умови, ринок освітніх послуг, туризм.

В статье обосновано мнение, что становление и развитие рыночных отношений невозможно без подготовки квалифицированного управленческого персонала, способного эффективно работать в новых рыночных условиях. Установлено, что влияние американского менеджмента на развитие теории и практики обучения менеджменту в мире неоспоримо, поскольку он является наиболее мощной «управленческой цивилизацией». Исходным положением является предположение о том, что ведущие концепции американского менеджмента, складывавшиеся под влиянием социально-экономических изменений, влияли на теорию и практику подготовки менеджеров, в частности туристической отрасли, через представление о целях, содержании их образования, требова-

ний к профессиональной компетентности и личным качествам менеджеров.

Доказано, что «менеджмент» – это вид профессиональной деятельности и практики управления. Менеджмент как область знаний развивается путем изменения и частично комплементарного сосуществования различных подходов, концепций управления. Поэтому при рассмотрении менеджмента как науки мы будем пользоваться термином «концепции менеджмента» или управления. Таким образом, содержательное наполнение понятия «менеджмент» зависит от того, на позиции какого подхода или концепции мы становимся.

Ключевые слова: менеджмент, концепции менеджмента, рыночные условия, рынок образовательных услуг, туризм.

The article substantiates that the formation and development of market relations is impossible without the preparation of skilled management personnel capable of working effectively in new market conditions. It is established that the influence of American management on the development of the theory and practice of management education in the world is indisputable, since it is the most powerful "administrative civilization".

The starting point is the assumption that the leading concepts of American management, formed under the influence of socio-economic changes, in turn, influenced the theory and practice of training managers, in particular the tourism industry, through the idea of the goals, the content of their education, the requirements for professional competence and personal qualities of managers.

It is proved that "management" is a kind of professional activity and management practice. Management as a branch of knowledge develops by changing and partly complementary coexistence of different approaches, concepts of management. Therefore, when considering management as a science, we will use the term "management concept" or management. As a result, the meaningful content of the concept of "management" depends on the position of which approach or concept we become.

Key words: management, management concepts, market conditions, market of educational services, tourism.

УДК 378.4

Сушенцев А.О.,

канд. пед. наук,
докторант
Хмельницького
національного університету

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Входження України в єдиний світовий економічний простір, становлення та розвиток ринкових відносин неможливі без підготовки кваліфікованого управлінського персоналу, здатного ефективно працювати в нових ринкових умовах. Ключова роль у цьому процесі належить менеджменту і менеджеру. Тому професіоналізм управлінців стає провідним ресурсом у соціально-економічному розвитку країни, зокрема й у галузі туризму.

В Україні в 90-ті рр. на ринку освітніх послуг стала інтенсивно розвиватися управлінська освіта.

Споживачі освітніх послуг мають для вибору різноманітні програми підготовки менеджерів, проте якість цих програм і технологій поки ще не завжди висока. Водночас західний досвід часто впроваджується без аналізу його сутнісних характеристик. Наш науковий інтерес викликала американська система підготовки менеджерів, оскільки в ній накопичено багатий досвід, вивчення та впровадження якого є досить важливим для України. Вплив американського менеджменту на розвиток теорії і практики навчання менеджменту у світі є незаперечним, оскільки він є найбільш потужною

«управлінською цивілізацією». Американська програма MBA (Магістр бізнес-адміністрування) названа ЮНЕСКО одним із найбільших світових досягнень в освіті ХХ ст. З огляду на це ґрунтовний аналіз американського досвіду не тільки цікавий для нас з теоретичного боку, а й має практичну цінність [14].

У Сполучених Штатах Америки (далі – США) реалізується понад тисячу триста програм у галузі менеджменту і бізнесу, зареєстрованих Американською асоціацією університетських шкіл бізнесу. Майже вісімсот шкіл бізнесу і факультетів самостійно діють у межах багатопрофільних університетів, із них приблизно шістсот мають акредитацію. Освіта, здобута в США, визнається в усьому світі, а одержання ступеня MBA є престижним. З року в рік зростає кількість іноземців, що вивчають менеджмент у США і закордонних представництвах американських університетів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Опису американської моделі менеджменту присвячені багато наукових праць як американських (К. Делл, П. Друкер, С. Доннел, Г. Кунц, Х. Мінцберг, Д. Шонессі, Ф. Шамхалов та ін.), так і вітчизняних авторів (А. Бондар, М. Дробноход, І. Жерносек, В. Кравченко, В. Мадзігон, В. Олійник та ін.). Для виявлення сучасного стану системи навчання менеджерів в США для нас мали велике значення роботи, присвячені вищій освіті загалом, де висвітлюються психологічні та дидактичні основи організації освітнього процесу в американській вищій школі. У наукових працях американських учених на великому фактичному матеріалі показано історію становлення основних концепцій університетської освіти в США (К. Кларк), аналізується сучасний соціальний статус і місія університетів, цілі, зміст і методи навчання, професійні та загальнокультурні вимоги до фахівців, характеризується структура вищої школи (Д. Барнес), розкривається її роль у соціальному, професійно-особистісному становленні студентів (Д. Бок), розглядаються перспективи розвитку вищої освіти у двадцять першому столітті (Дж. Елсон) тощо.

Цінними джерелами для нашого дослідження стала американська педагогічна, бізнесова й управлінська періодика, а також інтернет-ресурси. Нами проаналізовані матеріали періодичної преси, передусім журналів "Academy of Management Journal", "Business Week", "California Management Review", "Management International Review", "Harvard Business Review" та ін. Робота в інтернеті дозволила безпосередньо користуватися інформаційними, технологічними, освітніми й іншими базами даних провідних американських університетів і шкіл бізнесу (наприклад, Гарвардського та Каліфорнійського університетів) щодо навчальних планів і програм, методів і форм організації навчання тощо.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на це, освітні підходи до підготовки менеджерів у галузі туризму залишаються малодослідженими. Це пояснюється, на нашу думку, низкою причин:

- до останнього часу ця проблема не була актуальною для української економіки і системи освіти;

- були складності в знаходженні джерел та можливостей безпосереднього вивчення об'єкта дослідження;

- існували причини власне методологічного характеру (порівняльно-педагогічні дослідження традиційно предметом свого розгляду вибирали системи шкільної та педагогічної освіти інших країн).

Сучасне розуміння предмета дослідження закордонної та порівняльної педагогіки значно розширює його межі. Як зауважують науковці (Б. Вульфсон, З. Малькова), завдання сучасної порівняльної педагогіки – аналізувати стан і перспективи розвитку всіх ланок системи освіти. Усе більшої актуальності набувають порівняльні дослідження проблем вищої освіти [3].

Мета статті – обґрунтування концептуальних підходів до трактування сутності поняття «менеджмент».

Виклад основного матеріалу. Історичний аналіз американських концепцій менеджменту, що розроблялися протягом ХХ ст. дозволив простежити генезис цих концепцій. Нашим вихідним положенням є припущення про те, що провідні концепції американського менеджменту, що склалися під впливом соціально-економічних змін, впливали на теорію і практику підготовки менеджерів, зокрема туристичної галузі, через уявлення про цілі, зміст їх освіти, вимоги до професійної компетентності й особистих якостей менеджерів.

Емпіричним матеріалом для нас були праці представників різних концепцій менеджменту, їх основні висновки, практичні документи, що відображають мету, зміст підготовки менеджерів у різні часові проміжки під впливом тієї чи іншої концепції.

Для проведення історичного аналізу нами обрані історико-структурний, конструктивно-генетичний і порівняльно-порівняльний (історико-компаративістський) методи аналізу. Застосування даного інструментарію дозволило розчленувати проблему на її складові структурні компоненти, простежити, які трансформації протягом даного відрізка часу відбувалися в усіх виділених структурних компонентах, потім порівняти, як відбувалося збільшення знання, тобто які зміни здійснилися у виділених структурних компонентах у різні відрізки часу. Ці завдання, поставлені перед аналізом, взяті разом із методами його здійснення, і становлять логіку проведення історичного аналізу (М. Богуславський) [2].

У контексті нашого дослідження ми виділили кілька структурних аспектів проблеми генезису концепцій менеджменту в США: 1) зміна соціально-економічної ситуації, вимог науково-технічного прогресу і виробництва до управління; 2) зміна уявлень про менеджмент, основні риси нових моделей менеджменту; 3) зміна вимог до управлінця (менеджера), його підготовки, що висувуються різними концепціями менеджменту.

Ми вважали за необхідне здійснити аналіз сутності первинного поняття «менеджмент» та окреслити межі його розуміння, у рамках яких ми будемо вести подальше дослідження.

«Менеджмент» (“management”) зазвичай перекладається з англійської як «управління». Дієслово “to manage” («управляти») походить від латинського “manus” («рука»). Спочатку цим терміном позначали вміння об’їжджати коней або правити ними. Потім цим терміном стали позначати вміння управляти колісницями. Сьогодні йдеться про управління в основному людьми, вміння домагатися поставлених цілей, використовуючи їхню працю і мотиви поведінки.

Як зазначає В. Кравченко, поняття «управління» і «менеджмент» не можна ототожнювати. Управління – це цілеспрямована дія на об’єкт із метою зміни його стану або поведінки у зв’язку зі зміною обставин. Управляти можна технічними системами, комп’ютерними мережами, автомобілем, людьми тощо. Менеджмент є різновидом управління, який стосується лише управління людьми (працівниками, колективами працівників, групами, організацією тощо). Менеджмент – цілеспрямований вплив на колектив працівників або окремих виконавців із метою виконання поставлених завдань та досягнення визначених цілей [4, с. 6]. Однак менеджмент не можна вважати тільки процесом управління людьми. В англійській мові семантика слова «менеджмент» складна. З фундаментального Оксфордського словника англійської мови можна отримати такі його тлумачення: 1) спосіб, манера спілкування з людьми; 2) влада і мистецтво управління; 3) особливого роду уміння; 4) адміністративна одиниця.

Але менеджмент – це і міждисциплінарна галузь знань, що поєднує в собі досягнення економічних, соціологічних, психологічних, правових, технічних та інших дисциплін, що використовує досвід управлінського мистецтва. Він також включає теорію і практику управління, гнучке й активне застосування яких забезпечує успіх.

Український менеджмент – це комплексна інноваційна наука, яка тільки зароджується одночасно з формуванням ринкової економіки, розвитком підприємництва, створенням конкретних умов і конкурентоспроможності, формуванням сприятливих передумов для активізації діяльності фізичних і юридичних осіб. Тому для нас особливо цінний

аналіз визначень цього поняття, наявних в американській літературі, оскільки в США менеджмент як галузь знання має свою історію.

Аналіз тлумачення цього поняття в американських джерелах [6; 7; 11; 12] дозволив виявити неоднозначність вживання цього терміна в американській літературі. Фундаментальні наукові категорії в системі менеджменту в американській літературі не мають закінчених узагальнених визначень. Поняття «менеджмент» вживається як: синонім терміна «управління організацією» безвідносно до її розмірів, видів діяльності та форм власності; еквівалент вираження «управління національною економікою» у вищих ешелонах адміністрації в державному, галузевому та регіональному розрізах економічної діяльності; аналог терміна «керівництво колективом»; як синонім терміна «апарат управління» [5].

У фундаментальній праці «Основи менеджменту» М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі розглядають менеджмент у декількох значеннях: як «вміння досягати поставлених цілей, використовуючи працю, інтелект, мотиви поведінки інших людей», як «область людського знання, що допомагає здійснити цю функцію», тобто і в значенні «виду діяльності», і в значенні «галузі знань», і в значенні «мистецтва управління», який проявляється в нестандартності й оригінальності рішень, швидкій реакції й імпровізації дій [6, с. 5].

Ситуація, коли одним терміном позначається і галузь знань, і вид діяльності, практика, – не унікальна. Так, терміном «педагогіка» сьогодні позначають і педагогічну науку, і педагогічну практику.

Отже, поняття «менеджмент» вживається в декількох значеннях. У широкому сенсі як синонім управління і як соціальний шар тих, хто здійснює роботу з управління.

Термін «управління» застосовується зазвичай до трьох основних сфер управління:

- управління системами машин, технологічними процесами і взагалі процесами, що мають місце під час цілеспрямованого впливу людини на природу;
- управління діяльністю людських колективів, організацій, що виконують те чи інше завдання;
- управління процесами, що відбуваються в живих організмах [5, с. 31].

У США поняття «менеджмент» набагато частіше використовується у вузькому сенсі, як відмінне від управління взагалі і державного управління зокрема, будучи найбільш прийнятним для господарської й управлінської діяльності в бізнесі, виробництві, некомерційній сфері. Так, у США існують відмінності в магістерських програмах: «Державне управління», «Державна політика та управління» і «Бізнес-управління» [14].

Зазначимо, що менеджмент в останніх американських джерелах усе більше розуміється як

складне соціально-економічне, інформаційне й організаційно-технічне явище, одночасно процес діяльності і наука, які мають справу зі зміною станів, якостей об'єкта. Як і будь-яка інша наука, він має певні закономірності і принципи [9].

Менеджмент характеризується певними тенденціями, що гальмують або прискорюють його розвиток, і потенціалом, які мають відповідну динаміку. Тому необхідно своєчасно виявляти тенденції і динаміку та вміло використовувати їх у процесі управління. З позицій культурологічного підходу (Г. Хофстеде) менеджмент розглядають і як елемент культури, системи цінностей і переконань [13].

Отже, можна виділити основні варіанти трактування поняття «менеджмент», наявні в американській літературі:

- мистецтво (практика) виконання управлінських робіт;
- наука (область людського знання);
- функція (вид діяльності);
- технологія управління;
- орган або апарат управління;
- люди, що керують чимось або кимось.

У понятійному апараті американського управління поняття «менеджер» дуже часто межує з поняттям «бізнес» як діяльність, спрямована на отримання прибутку шляхом створення і реалізації якоїсь продукції і послуг. Тому з погляду американського управління менеджмент бізнесу – це управління комерційною діяльністю, господарськими організаціями. Зауважимо, що бізнесмен і менеджер – це не те самн. Бізнесмен – це людина, яка «робить гроші», власник капіталу, що обертається і приносить дохід, ділова людина, у якій немає підлеглих, або великий власник, який не обіймає жодної постійної посади в корпорації, проте є власником її акцій і може бути членом її правління. Тоді як менеджер обов'язково обіймає постійну посаду, йому підпорядковані люди. Окремим випадком бізнесу є підприємництво. Цей вид діяльності пов'язаний з особистістю людини – підприємця, який веде бізнес, реалізує нововведення, вкладає власні кошти в нову справу, приймає на себе ризик.

Висновки. Отже, «менеджмент» – це вид професійної діяльності та практики управління. Менеджмент як галузь знань розвивається шляхом зміни і частково комплементарного співіснування різних підходів, концепцій управління. Тому

під час розгляду менеджменту як науки ми будемо вживати термін «концепції менеджменту» або управління. Отже, змістовне наповнення поняття «менеджмент» залежить від того, на позиції якого підходу чи концепції ми стаємо. На позначення управлінців замість терміна «менеджмент» ми будемо вживати термін «менеджери».

Перспективи подальших наукових розвідок будуть пов'язані з дослідженням сутності діяльності менеджера галузі туризму.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ансофф І. Стратегическое управление. Пер. с англ. Москва : Экономика, 1989. 358 с.
2. Богуславский М. Методология, содержание и технологии образования (историко-педагогический контекст) : монография. Москва : Научная книга, 2007. 236 с.
3. Вульфсон Б., Малькова З. Сравнительная педагогика. Москва : Институт практической психологии ; Воронеж : НПО «МОДЭК», 1996. 256 с.
4. Кравченко В. Менеджмент : навчальний посібник. Одеса : Атлант, 2013. 165 с.
5. Менеджмент (Современный российский менеджмент) : учебник / под ред. Ф. Русинова, М. Разу. Москва : ФБК-Пресс, 1999. 504 с.
6. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента. Пер. с англ. Москва : Дело, 1992. 702 с.
7. Питерс Т., Уотермен Р. В поисках эффективного управления. Пер. с англ. Москва, 1986. С. 304–305.
8. Пономарева О., Столбова Е., Бабашев А. Значение межкультурной коммуникации в обучении английскому языку студентов неязыковых вузов. *Совершенствование лингвистической подготовки специалистов в области физической культуры и спорта* : сборник научных трудов преподавателей кафедры иностранных языков ВГАФК. Волгоград : ФГОУ ВПО «ВГАФК», 2009. С. 13–18.
9. Фалмер Роберт М. Энциклопедия современного управления. Москва, 1992. С. 16.
10. Федоренко В. Менеджмент : підручник. 2 вид., переробл. і доповн. Київ : Алерта, 2014. 344 с.
11. Bly R. Advertising Manager's Handbook. Prentice Hall Englewood Cliffs. NJ, 1993. 800 p.
12. Boyatzis R. The Competent Manager: A Model for Effective Performance. New York : John Wiley & Sons, 1982.
13. Hofstede G. Cultural Constraints in Management Theories, in Academy of Management Executive. 1993. Vol 7. P. 81–94.
14. MBA Program. California State University. Hayward. 38 p.